

Glimmingehus

av Sylve Åkesson

GLIMMINGES ligger 10 km sydväst om Simrishamn och är Nordens bäst bevarade medeltidsborg. Det uppfördes 1499 - 1505 av den danske riddaren Jens Holgersen Ulfstand, som var riksråd och riksamiral och tillika länsherre på Gotland. Grundstenen lades den 2 maj 1499 enligt inskriften på en stor relieftavla över portalen, som visar riddar Jens och hans bägge hustrur, den första Holgerd Brahe till höger och den andra Margerethe Trolle till vänster, samtliga med ättevapen. Borgen har imponerande mått: 30 m lång, 12 m bred och nästan 26 m hög från marken till gavelspetsen. De yttre murarna är nederst 2,4 m och överst 1,8 m tjocka. Grunden är lagd på drygt 2,5 meters djup och tack vare detta uppvisar den tunga byggnaden än i dag inte några sättningar. Borgen är uppförd i fyra våningar av ohuggen sandsten och kvartsit, som hämtades från kusten vid Simrishamn, medan hörnstycken, dörr- och fönsteromfattningar samt de två nedre trapporna är av finhuggen kalksten från Gotland. Framför porten på borgens nordsida har tidigare funnits någon form av trapporn och borgen har omgetts av en mur. Arkeologiska undersökningar visar att det nuvarande Glimmingehus byggts på murarna till ett äldre hus.

På bottenvåningen finns utrymmen för bryggghus, bakstuga och kök samt mat- och vinkällare. Här finns också en brunn och en stor eldstadsanläggning, som skulle räcka till för uppvärmning av hela huset, eftersom detta hade försetts med ett centralvärmesystem (s.k. hypocaust) i form av från eldstaden utgående varmluftskanaler, som murats in i husets väggar. I våningen en trappa upp finns borgstugan med ett åttkantigt stenbord placerat omkring det välvda takets mittpelare. I samma plan finns också ett vardagsrum och ett sovrum, där borgherren kan ha haft sin bostad. De två nedre våningarna är försedda med kraftiga valvkonstruktioner, som skulle hindra fienden från att sätta borgen i brand. Ytterligare en trappa upp ligger mot öster riddarsalen. Den har en vapenpydd kalkstensspis och sittbänkar av sten inbyggda i de åtta djupa fönsternischerna. Mot västra gaveln finns två mindre rum. Det ena av dem, "Frustugan" (eller borgkapellet?), är husets rikast dekorerade med kalkstensreliefer av jungfru Maria med barnet och korsfästelsen (signerad 1505 av Adam van Düren) samt en kalkstensskiva med en riddare i rustning, som håller Jens Holgersens och hans första hustrus vapensköldar.

Riddarbildens omges av en huggen text som lyder: "jak ar en kempe stark och stoor fra gulland jak till schone for MCDLXXXVII" (1487). Man torde vara enig om att bilden föreställer Jens Holgersen, men tolkningen av textens innebörd vållar forskarna mycket huvudbry. Översta våningen är helt oinredd och har tjänstgjort som skytteloft. I det inre finns en del intressanta försvarsanordningar samt skulpturer huggna av den tyske stenmästaren Adam van Düren, Nordens mest kända medeltida konstnär och husets förmodade arkitekt och byggmästare, som också arbetat med domkyrkorna i Linköping och Lund. Borgen var även försedd med flera toaletter, s.k. privet, som stack ut ur yttermurarna. I äldre tider var Glimmingehus helt inneslutet av djupa moras och den enda framkomliga vägen dit var kantad av vattengravar.

Gården Glimminge var sätesgård åtminstone från början av 1400-talet, troligen tidigare. Den förste kände ägaren är Jens Holgersen (Urup), som innehade gården vid 1300-talets mitt. Han var också herre till Ugerup. Glimminge ärvdes därefter av hans dotter Christence Jensdatter, som var gift med Gert Minckwitz. Enligt gamla källor skall dennes far Martin von Minckwitz, som på 1300-talet invandrade till Skåne från Sachsen, vara urfadern till Ulfstandsätten. Gert och Christences son riddaren Henrik Gertsen, som var bror till ärkebiskop Jacob och gift med Kirstine Due till Skabersö, innehade gården till sin död ca 1439. Han eller hans far tog släktnamnet Ulfstand. Hans son väpnaren Holger Henriksen övertog Glimminge och skrev sig till gården ännu 1485. Med sin tredje hustru, Berete Jensdatter (Skarholt) Rosensparre, fick han den senare så ryktbare sonen Jens

Holgerson Ulfstand.

Denne föddes omkring 1450 och ärvde gården efter faderns död 1485. 1492 skriver han sig till Glimminge. Redan 1486 fick han Lindholmen i förläning och blev 1487 länsherre över Gotland. Det var förmodligen där han fick kontakt med Adam van Düren, eftersom denne hämtade sandstenen till koret i Linköpings domkyrka, som stod färdigt 1498, från gotländska stenhuggerier. Jens Holgerson förde ett hårt regemente på Gotland och kunde inte komma överens med befolkningen. 1492 sändes därför fyra danska riksråd till ön och lyckades stifta fred. Jens utsågs 1505 till riksråd. 1509 återvände han till Skåne och därefter kan han tidvis ha bott på Glimmingehus. Vid hans återkomst från Gotland utbröt kriget mot Hansan och han samlade på sig stora rikedomar som "Kongens kapare" vid räder mot den tyska Östersjökusten. Jens var en erfaren sjökrigare, duglig och grym, och blev 1511 riddare och riksamiral. Han var därefter länsmän på Sölvesborg fram till 1519. 1520 seglade han som befälhavare för den danska flottan, vilken förde Christian II till Stockholm före dennes kröning till svensk kung och det efterföljande "Stockholms blodbad". Jens Holgerson avled tre år senare på Hyby gård vid Malmö. Han begravdes i familjegraven i sockenkyrkan i Vallby, där man kan beskåda hans gravsten, på vilken han avbildats i naturlig storlek i full rustning med sitt väldiga slagsvärd.

Glimmingehus ärvdes av hans son Börge Jensen Ulfstand, gift med Magdalene Tygesdatter Krabbe, och gick 1558 i arv till deras dotter Margrethe, som gifte sig med Erik Axelsen Rosenkrantz. I denna uradliga danska ätt stannade gården till 1736. Redan 1640 hade Glimmingehus blivit omodernt som bostad och borgen kompletterades med en ny huslänga åt väster, i vilken Holger Rosenkrantz och Lene Gyldenstjerne inrättade sitt nya hem. Deras initialer och året har formats i längans ankarlutar. På borgholmen uppfördes senare ytterligare byggnader, bl.a. den södra längan, som nu inrymmer borgmuseet. Den siste Holger Rosenkrantz levde under första delen av 1700-talet och var enligt det samtida vittnet J.C. Barfod "knappast klok eller, i lindrigaste måtto sagt, ganska enfaldig, hade föga del i sin muntra och fåfänga frus umgänge, utan stod alltid helt försagd i kakelugnsvrån, när lustiga sällskaper uppfyllde rummet, fastän han med all sin egendom fick betala laget". Hans tre söner blev alla officerare och dog samtliga barnlösa.

1736 hade förmögenheten förslösats och Christina Piper köpte detta konkursbo, som så många andra. Glimmingehus bytte hon snabbt bort till familjen Beck-Friis, som sedan satt kvar som ägare till 1834. Då köptes gården på auktion av en köpman Lundgren i Ystad, som överlät den till sin svärson lagmannen Tage Sylvan. 1879 övergick den till dennes dotter Adèle och kom åter i släkten Rosenkrantz' ägo, då hon gifte sig med Carl Albert Rosenkrantz. I 43 år härskade hon som borgfru på Glimmingehus och kallades i trakten för "Nådan". Hon vårdade väl det gamla stenet och bar alltid portnyckeln på sig.

Borgen donerades 1924 till svenska staten och har allt sedan dess förvaltats av Riksantikvarieämbetet. 1935 köpte staten till markområdet kring borgen. 1935-37 företogs omfattande utgrävningar, varvid vallgraven frilades. Då påträffades rester av en vindbrygga och utanför borgporten grundmurar till en fyrkantig utbyggnad.

En orsak till att Glimmingehus nu står kvar som ett enastående monument från medeltiden är att den solida uppbyggnaden motstått alla förstörelse- och ombyggnadsförsök, och att borgen sedan den blivit omodern som bostad fått tjänstgöra som spannmålsmagasin. Ett försök att demolera Glimmingehus gjordes under skånska kriget 1676. Karl XI gav då order om att borgen skulle rivas, eftersom han inte ville att fästet skulle falla i danska händer. Generalkvartermästaren Johan Hintzke med tjugo bönder skulle utföra rivningen, men efter ett par dagar av fruktlösa försök beställde Hintzke ytterligare 130 man samt minörer och krut för att spränga borgen. Innan minörer hann anlända hade en dansk-holländsk flotta seglat in i Ystads hamn, varför svenskarna övergav slottet. Och Glimmingehus står kvar där det står. Eftersom den stackars Hintzke inte lyckades utföra sina order, använde han i stället tiden till att författa en omsorgsfull beskrivning av borgen. Av denna framgår att nästan ingenting förändrats på Glimmingehus sedan 1676.

Olika teorier har framförts om för vilket ändamål Glimmingehus byggdes. Borgen uppfördes i en tid av politisk oro. Jens Holgerson Ulfstand behövde försvara sig både mot kungen, mot

angränsande snikna stormän, mot rikets fiender och inte minst mot sina egna underlydande. Dessa var många, eftersom riddar Jens lagt under sig stora delar av trakten. Enligt sägnen gjorde han det medan kung Hans satt och åt middag hemma hos honom. Han skulle få all jord han sprang runt innan kungen blev mätt - och kungen hade god aptit. Borgen kan därför ha uppförts i försvarssyfte. Efter ny arkeologisk och byggnadshistorisk forskning har framförts teorin att riddar Jens lät bygga borgen som "lustslott" i riddarromantisk anda.

Glimmingehus är öppet för allmänheten mot inträde under tiden 8 april-30 september. Efter bokning kan borgen öppnas för skol- och grupparrangemang även andra tider på året. En mängd utställningar och evenemang äger rum under säsongen, t.ex. spökberättelser kvällstid under sommaren, tornerspel och medeltidsfestival. Medeltidsklädda guider visar borgen varje hel timme under högsäsong. Där finns också museibutik, restaurang och kafé. Information och bokning tel. 0414-186 20.

Källa: Sylve Åkesson, Skånska slott och herresäten